

HADTÁPTÖRTÉNET

A Magyar Néphadsereg személyi állománya szolgálati-, élet- és munkakörülményeinek alakulása az 1968–1980-as időszakban

Tóth József ezredes

Az MN hadtáp vezetése az általános életszínvonal politikai célkitűzéseinek megfelelően különböző intézkedéseket hozott annak érdekében, hogy a személyi állomány szolgálati-, munka- és életkörülményei lépést tarthassanak a társadalom fejlődésével, a katonai szolgálatból eredő sajátos követelményekkel.

Az 1970-es évtizedben folytatódott a néphadsereg minőségi fejlesztése, a Politikai Bizottság 1968 novemberi határozatának megfelelően lehetőség nyílt az arányos és harmonikus fejlesztés követelményeinek tervszerűbb és fokozott érvényesítésére, az eddig vállalt belső feszültségek nagyobb részének feloldására. A határozat kapcsán kiemelt feladattá vált a személyi állomány szolgálati-, munka- és életkörülményei intenzívebb javítása az azt megalapozó anyagi, pénzügyi keretek és lehetőségek viszonylagos növekedése mellett.

A személyi állomány ellátásának javítása érdekében meghatározott célkitűzések végrehajtására kedvezően hatott az 1968. január 1-vel bevezetett új gazdaságirányítási rendszer, a közgazdasági szabályozók kiadása a katonai gazdálkodáson belül a pénzgazdálkodás kiterjesztése, a rugalmasabb hitelgazdálkodás során megindult integráció, a központi és csapatgazdálkodásban rejlő rejtett tartalékok feltárása, a csapatok kezdeményezőképességének kibontakoztatása és mások. Mindezek hatása a katonák ellátására különösen az időszak első felében volt érezhető, de a további években is meghatározó elemévé vált a gazdálkodásban.

A szóban forgó évtized meghatározó jelentőségű a személyi állomány szolgálati-, élet- és munkakörülményei biztosításában, amennyiben ezen időszakban alakult ki az az elvi, szervezeti és eszközrendszer, továbbá az ellátás olyan infrastruktúrájának alapjai, amelyekre a későbbi évek ilyen irányú munkája épülhetett.

A személyi állományról való sokoldalú gondoskodás valamennyi katonai szervezet összehangolt tevékenysége eredményeképpen valósult meg, ebben kiemelt feladatai voltak a hadtápszolgálatnak, melynek fejlődését az 1968–1980. időszakban a következőkben lehet összefoglalni:

A személyi állomány élelmezésének fejlődését a minőségi tényezők előtérbe kerülése jellemezte.

A táplálkozás élettani követelmények tudatos érvényesítésének eredményeképpen a hús és húsipari készítmények viszonylag magas fogyasztási szintje mellett elsősorban a tej és tejipari készítmények részarányának erőteljes növekedése jelzi a fejlődést. A zöldség, zöldsézelék- és gyümölcsfélék fogyasztása alig érezhetően változott, melynek okai az árak alakulása mellett a katonai élelmezésben még fellelhető régi helytelen szokásokból erednek.

A sorállomány étel- és ital-fogyasztásának kalóriában kifejezett mennyisége 4000-4200 között mozgott, ami a nehéz fizikai munka kalóriaszükségletének felel meg.

A katonák ételmezésének változatosabbá tétele feltételeinek megteremtésében meghatározó szerepet játszott a hazai ételipar gyors fejlődése, melynek eredményei a pénznorma-gazdálkodás körülményei között viszonylag rövid idő alatt érezhetővé váltak az ellátásban.

Az időszak nagy eredménye az új étkeztetési és kiszolgálási formák alapjainak lerakása és teljes bevezetésük megvalósítása. A napi négyeszeri étkeztetés, a választásos menürendszer, a büfészerű vacsoráztatás, az önkiszolgáló étkeztetés jelzik a katonák ételmezésében hosszú évtizedekig uralkodó módszerek és szemlélet alapvető megváltoztatását, a megvalósítás szervezeti, technikai feltételeinek biztosítását.

A katonák ételmezési ellátásának javítási törekvéseiben fontos szerepet kaptak a kisegítő gazdaságok, melyek hozama jelentősen megnőtt szervezésük korszerűsítése, hatékonyságuk fokozása következtében.

Az étel- és italmezések és alapanyagok biztosítása mellett tervszerűen fejlesztették az ételkészítés feltételeit, mint a konyhák korszerűsítését, a konyhagépek beszerzését. Ezen időszakban kerültek a rendszerbe jelentősebb számban nagy teljesítményű étel- és italfeldolgozó eszközök. A főzéstechnikai feltételek mellett erőfeszítések történtek a szakácsképzés és -biztosítás javítására is.

A személyi állomány ruházati ellátásának színvonala az utóbbi évtizedben több vonatkozásban is emelkedett. A hadseregfejlesztés ezen időszakában a néphadsereg öltözeti rendszere modern cikkekkel egészült ki, szélesedtek az öltözködés variációs lehetőségei, egyes cikkeknel javult az alapanyagok minősége és használati tulajdonságai.

A sorállomány ruházati ellátásában a rendszeresített 70 M kimenőruházat jelentette a minőségi változást, mely mind anyagában, mind szabásában ekkor kielégítette a katonák kényelmes öltözetével szemben támasztott követelményeket és a laktanyán kívüli kulturált megjelenést.

Komoly erőfeszítések történtek a legénységi állomány ruházata és fehérneműje állapotának szinten tartása érdekében a karbantartás, javítás, mosatás és vegytisztítás biztosítása érdekében.

A textiltisztító hálózat két ütemben megvalósult fejlesztése (1968-1973-ig és 1974-1978-ig) megteremtette a használatban levő nagytömegű ruházati készletek komplex karbantartását és annak egész hadseregére történő kiterjesztését. A komplex karbantartás magában foglalta a mosatást, vegytisztítást, javítást, vasalást és a szállítást. A kapacitás bővítése lehetővé tette, hogy a korábbi 10, illetve 7 napos fehérneműváltás a továbbiakban a szükségletek szerint történhessen: a katona mind a napi foglalkozások, mind a laktanyából való eltávozás alkalmával tiszta, vasalt, javított, az újhoz közelálló küllemű öltözetben jelenjen meg.

A hivatásos és továbbszolgáló állomány ruházati ellátása kiegyensúlyozott volt. A tiszti és tiszthelyettesi ruházat megőrizte a korábban kialakított és bevált külső megjelenését, melyet csak fokozott az újonnan kialakított szövet-alapanyagok választékának növelése. A megfelelő ipari háttér és az ellátás technikai feltételeinek létrejöttével az ellátásban új vonásként jelent meg a konfekcionálás előnyeinek kihasználása.

A polgári alkalmazottak munka- és védőruha-ellátása rugalmasan igazodott az egyéni ízléshez és a munkahelyi sajátosságokhoz. Az ellátás rendszere megegyezett a népgazdaságban érvényben levő szabályozásokkal, a juttatások mennyisége és színvonala azonos volt.

A kialakított és alapjaiban eredményesen megvalósított *katonai egészségpolitikában - teljes összhangban a szocialista egészségügy alapelveivel - mindenkor prioritást élvezett a megelőzés érve és gyakorlata*. A korábbi időszakban a megelőzés fő területeit a fertőző megbetegedések által okozott járványok elkerülése, illetve felszámolása képezte. Mindezzel kapcsolatosan, főleg a csapategészségügyi tagozatban a közegészségügyi-járványügyi higiénie követelményeinek betartása, a védőoltások alkalmazása, szükség esetén a megfelelően szervezett karantén intézkedések végrehajtása jellemezte az egészségvédelmi munkát. Az utóbbi évtizedben a jelzett okok miatt az egészségpolitika célrendszerében növekvő hangsúllyal jelent meg a nem fertőző idült megbetegedések, kóros állapotok (szívérrendszeri, mozgásszervi, emésztőrendszeri, funkcionális idegrendszeri megbetegedések, illetve az úgynevezett szenvedélybetegségek) megelőzésének és gyógykezelésének nagy és komplex problematikája.

A személyi állomány egészségi állapotának ilyen jellegű változásai idézték elő, hogy az egészségpolitika elemeivé váltak a nem fertőző, idült betegségek leküzdésében a preventív gyógyítás alapvető eszközrendszerét jelentő egészségügyi-szűrőgondozói tevékenység megalapozásában, az általános és intézeti tagozatban a szakgondozás, valamint mindkét tagozatban a mentálhigiénés ellátás kifejlesztése, az egészséges életmódra nevelés komplex szemléletének elterjesztése.

Az egészségügyi ellátással szemben támasztott feladatok, valamint az orvostudomány fejlődéséből eredő szakmai követelmények valamennyi tagozatban a kapacitások dinamikus növelését, az elhelyezési és szaktechnikai és szervezeti feltételek korszerűsítését igényelték. Ezzel összhangban a fejlesztési tervekben új intézetek és csapatrendelők építésberuházási és felújítási programjai jelentek meg. (6. sz. Katonai Kórház Győr; 5. sz. Szanatórium Balatonfüred; 4. sz. Szanatórium új épületei, Hévíz; a 2. sz. Katonai Kórház Kecskemét és a pécsi 3. sz. Katonai Kórház új szárnyépületei, az 1. sz. Katonai Kórház Budapest rekonstrukciója; a Központi Katonai Kórház rekonstrukciós programja). Új segélyhelyek, korszerű csapatrendelők (Nagykanizsa, Börgönd, Szentkirályszabadja helyőrségekben történő) rendszerbe állítása stb.

Az építés-beruházási és felújítási programok egyidejűleg növelték az ellátási kapacitásokat, a szakrendelési munkahelyeket és a betegápolás szakmai színvonalát, összességében a gyógyító munka hatékonyságát és humánus követelményeit. Az ellátó hálózat és szervezet fejlesztése nyomán az alapellátásban 1980-ra egy általános orvosra 1000-1200 ellátandó jutott. A 10 000 ellátandóra eső gyógyintézeti ágyak száma mintegy 100-ra nőtt, melyből kereken 50 új vagy korszerűsített feltételek közepette működött.

Az egyes tagozatokon belül úgynevezett integrált szervezeti-szervezési elvek megvalósítása került napirendre.

Az intézeten belüli integráció a fekvőbeteg-ellátó osztályok és a járóbeteg-szakrendelések szakmai-szervezeti egységként történő működésével valósult meg.

Csapattagozatban a progresszív ellátás elvének megfelelően az eszköz és személyi feltételek javításával a helyben végzett betegellátás arányának növelésére, szervezeti téren az egy szervezetbe összevont laktanya-, illetve helyőrségi egészségügyi szolgálatok kialakítására került sor.

A megelőző és rehabilitációs törekvésekben jelentős elemként került alkalmazásra a gyógyüdültetés intézményesített gyakorlata. A gyógyüdültetés a szanatóriumi kezelés bővítésével együttesen a megelőzés és a gyógyító rehabilitáció hatékony bázisává vált.

A személyi állomány üdültetése, pihentetése terén az 1968–80-ig tartó időszak meghatározó eredménye, hogy annak tudományos igényű szervezése vált uralkodóvá, melyre a pihentetés tervező-szervező munkáját építeni lehetett. Kitzúzott cél volt, hogy a szociálpolitika mint tevékenység és mint eszköz érvényesüljön, a minden oldalú ellátás és gondoskodás összetevője legyen.

Az 1970-es évek elejétől a szervezeti fejlesztés mellett jelentősen nőtt az üdülői férőhelyek száma, a rendszerbe bevonható bel- és külföldi objektumok mennyisége, bővültek az üdültetési formák, fejlődött az üdültetést szervező munka. Mindezek eredményeképpen az igényjogosult állományúak egyre nagyobb számban vehettek részt a szervezett pihentetésben, a minőségileg jobb üdülői ellátásban.

A fejlesztés alapján megállapítható, az intézkedések hatására lehetővé vált, hogy a pihentetés objektumai és rendszere az időszak végéig hosszabb időre stabilizálódjon és növekvő szinten biztosítsa az ellátás feltételeit.

Megszervezték az építési beruházást nem igénylő üdültetési kapacitásokat, mint az egyszerűsített katonai csereüdültetést, a hazai és külföldi bérleményes üdültetést, az idegenforgalmi vállalatok bekapcsolását az üdültetésbe.

Hatékonyan egészítette ki a központi lehetőségeket a csapatpihenőhelyek szervezett létesítése, egyrésztük bekapcsolása átmenetileg a minisztériumi szintű üdültetésbe.

A pihentetési formákat bővítették a regeneráló üdültetés bevezetésével, mely ugyanakkor enyhítette a főszezonon kívüli szabad üdülői kapacitások kihasználatlanságát. A továbbiakban bevezették a hétközi és a hétvégi pihentetést is azzal a céllal, hogy az igényjogosultak köre minél nagyobb létszámban és gyakrabban vehesse igénybe az üdültetési intézményeket családdal együtt. Továbbra is szervezeten folyt a repülő és ejtőernyős állomány kötelező kondicionáló pihentetése az élettani túlterhelés kivédésére.

A katonai üdültetés az 1968–80-as évek közötti időszakban a hadseregfejlesztést követve jelentősen fejlődött. Férőhelyeinek száma mintegy 1000 fővel nőtt és 1980-ban már 5,5 főidényi évátlagot tudott felmutatni.

A katonafeleségek foglalkoztatásának szervezése terén alapvető változást eredményezett az 1968. október 7-én megjelent 022. számú miniszteri parancs, amely létrehozta az MNHF-ség üdültetési és kommunális osztályát, feladatkörébe utalva a hivatásos állomány kommunális helyzetének, ellátásának rendszeres figyelmét és javítását. Az MSZMP Néphadseregi Bizottsága több ízben megtárgyalta katonafeleségek foglalkoztatását is. A tett intézkedések során 1971–1980 között összesen 59,1 mFt-ot fordítottak (részben néphadseregi, részben vállalati forrásokból) az üzemek korszerűsítésére és felújítására. Felszámolták a korábban eltérő színvonalon létesített műhelyeket és helyettük korszerűbb feltételeket alakítottak ki. Az újonnan létesített és felújított munkahelyekkel a néphadseregi objektumokban levő üzemek 65%-a vált korszerű termelőegységgé.

A változó állomány szolgálati körülményeinek további javítását eredményezte, amikor az új szállítási utasítás kimondta, hogy a csapatok, illetve a katonák vasúti szállításához személy- és fedett teherkocsikat kell biztosítani, évtizedes intézkedést változtatva meg ezzel.

A hadseregfejlesztés 1968–1980-as időszakában a hadtápszolgálat a személyi állomány szolgálati, élet- és munkakörülmények javítása területén részleteiben a következő eredményeket produkálta:

1. Élelmezési ellátás

A teljeskörű pénzgazdálkodás bevezetésével jelentős előrelépés történt a szolgálat területén, a beszerzési lehetőségek bővítése tovább segítette az ellátás színvonalának emelését.

A fontosabb élelmiszerek MN szintű felhasználásának vizsgálata az 1960-as évek második felében a fogyasztás szerkezeti változását mutatja, mely azonban csak a változatlan vásárló értékű norma keretén belül tudott a társadalmi szintnek megfelelően fejlődni. *A kalória, szénhidrát és zsír biztosítása magasabb, az állati eredetű fehérjéké alacsonyabb volt az optimális szintnél.*

Az élelmiszer-fogyasztás, illetve az élettani mutatók 1970. évi alakulásában szerepet játszott egyrészt az árvízvédelmi területekre kirendelt személyi állomány ellátása, miután igen nehéz fizikai igénybevétel és az ételkészítés körülményei az egyszerűbben megfőzhető, kalórikus ételek beállítását indokolták; másrészt a negyedik étkeztetéshez – tizórai – nagyrészt magas szénhidrát tartalmú élelmiszerek kiadása történt.

A kisegítő gazdaságok tovább fejlődtek, jelentős mértékben járultak hozzá a személyi állomány nehéz fizikai igénybevételekor szükséges – élelmezésének feljavításához. A termények mennyisége népgazdasági szempontból is jelentős (sertéshúsból mintegy 57, zöldség és gyümölcsből 90, termény és takarmányból 180 vagon). Az egy főre jutó feljavítás értéke az 1965. évihez képest 1970-re több mint háromszorosára növekedett.

A szolgálat a rendszerbe állított korszerű hűtő-, kenyér- és vízszállító járművekkel megkezdte e területen fennálló lemaradások pótlását. A hetvenes években ezen eszközökből elérték a 40–60%-os feltöltöttséget. Fejlesztési problémák és a tervmódosítás miatt azonban nem sikerült megvalósítani a törzskonyhák és korszerű mozgókonyhák rendszerbe állítását. Ebben az időszakban lerakták az új étkeztetési és kiszolgálási formák alapjait. 77 alakulatnál valósult meg az önkiszolgáló étkeztetés (az eszközökkel való ellátottság szintje 45%-ra emelkedett).

A négyszeri étkezés bevezetésével megoldódott a napi kalóriaszükséglet ésszerűbb, a kiképzési követelményekhez igazodó elosztása. Az alakulatok nagy részénél alkalmazták a választásos menürendszert, mellyel jobban tudták biztosítani a katonák ízléséhez, kívánságához alkalmazkodó élelmezést.

Megkezdődött a csapatkonyhák nagyobb ütemű gépesítése, azonban főként ipari problémák miatt az alapvető, nagy kapacitású eszközökkel való ellátás nem valósult meg a terveknek megfelelően, s emiatt a konyhák felszereltsége alacsony szinten maradt.

Megállapítható, hogy az élelmezési ellátás a minőségi fejlődés szakaszába lépett. Az elért jelentős fejlődés ellenére több problémát nem sikerült megoldani, az arányos fejlődést biztosítani. Aránytalanságot okozott, hogy egyfelől az élelmiszerellátottság viszonylag magas színvonalat ért el, ugyanakkor a szaktechnikai eszköz biztosítottsága nem volt kielégítő mértékű, elmaradt a néphadsereg, a hadtápszolgálat és az élelmezési

szolgálat más területei általános fejlődési ütemétől és fokától. Az ételmezési szolgálat aránytalanul alacsony fejlettségű területei maradtak a csapatkonyhák speciális gépekkel való ellátottsága és az étkeztetés körülményei, a konyhák és éttermek kultúráltsága.

Az 1970-es évek közepéig az étkezés élettani vonatkozású minőségi javítása mellett az ételmezési ellátás technikai színvonalának emelésére 35%-kal tervezték emelni a szolgálat költségvetését. Tervezték az 1971–1975 közötti időszakban 600 db 52 M mozgókonyha fűtésének korszerűsítését (olajfűtésre való átállítását saját fejlesztésű berendezéssel). A következő 10 évben 29 000 db háti éthordó, 100 db kenyérszállító láda és 50 db hűtőláda beszerzését, a csapatkonyhák gépi eszközökkel való felszerelésének folytatását tervezték. Célkitűzésekben szerepelt még az önkiszolgáló étkeztetési rendszer további kiterjesztése, ehhez a csapatéttermek higiénikus műanyag éttermi felszereléssel, rozsdamentes önkiszolgáló tálcával való ellátása.

Az ételmezési norma módosítása emelte az állomány ellátásának színvonalát, melyet az MNHF 2. sz. Utasítása rendelt el 1973. január 1-i hatállyal, ez elsősorban a sorállomány ételmezési norma korrekcióját jelentette, pénzértéke 16%-kal emelkedett.

A korrekció a megelőző kidolgozó munka során abból indult ki, hogy:

- az 1957-es belső szerkezetre alapozott pénzérték 17,60 Ft már irreális, túlhaladott volt, nem tette lehetővé a változott fogyasztási tendenciák érvényesítését. Pl. a régi norma szerkezetén belül a hús aránya 70% marhahús, 30% sertéshús volt, tejből 1 dl naponta, noha a tényleges fogyasztás húsból 50–50%-ban oszlott meg, tejből elérte az 1,5 dl-t. Vagy: tejtermékek, készételek a régi norma alapjaként nem is szerepeltek, a valóságos fogyasztással ellentétben. Az ételmiszeripar 1968-tól 130–140 új cikkel jelent meg a piacon, 30 féle konzervipari és 70 féle édesipari termék formájában. Ezek mind magasabb feldolgozású, jobban csomagolt, nagyobb tápértékű, de árban is magasabb termékek, amelyek egy részét a változatlan összetételű norma csak elvétve és szükség-szerűen tudta befogadni;

- az utójára 1968. január 1-vel megállapított pénzérték nem biztosította az idő-közben beálló, kedvezőtlen ármegmozgás követését a szabadáras kategóriába tartozó mezőgazdasági termékeknél. Tehát a változatlan névleges értékű pénznorma terhére csökkentett mennyiségű beszerzés vált csak lehetővé a csapatoknál. Az 1. számú ételmezési normában szabadáras termékek beszerzésére tervezett értékhányad reálértéke 1968-tól mintegy 30–40%-kal csökkent.

A sorállomány részére megállapított új ételmezési pénznorma nemcsak az elmúlt évek árszint növekedésének utólagos korrekcióját, hanem szerény mértékben a fogyasztás szerkezetének korszerűsítését is lehetővé tette.

Nagy eredménye az időszaknak, hogy általánossá vált a választékos menürendszer, a tíz-órás biztosítása, az önkiszolgáló rendszerű étkeztetés, kedvező irányban változott az ételmezés szerkezete, mely elsősorban a tej- és tejipari termékek fogyasztásában volt érzékelhető.

Problémák az ételkészítés minőségében jelentkeztek, alapvetően a szakállomány alacsony szakképzettsége, az igényesebb szakképzés megoldatlansága miatt.

Bár az ételmiszer-fogyasztás szerkezete összességében megegyezett a tervezettel, még mindig a kívánatosnál alacsonyabb maradt az idényen kívüli zöldségfélék felhasználása, különösen a gyümölcsfogyasztás csökkent.

A hetvenes évek közepétől a szolgálat célul tűzte ki:

- az ételkészítési arányú, szerkezeti változásának elősegítését, a tápanyagfogyasztás optimumának közelítését és az étkezési normák időszakos pontosítását;

- a csapatkonyhák, tiszti, és klubétkezdék berendezéseinek és felszereléseinek további korszerűsítésével, az önálló gazdálkodást folytató katonai szervezetek alapvető konyhágepekkel való ellátásával az étkeztetések kulturáltságának növelését;

- a csapatok 69 M mozgókonyhával történő ellátásának befejezését, sütőüzemek importálásával sütődék korszerűsítésének megkezdését, a hűtőlánc 15%-os és a kenyérszállítólánc 40%-os kialakítását, vizszállító eszközökből a teljes feltöltöttséget, korszerű törzskonyha-gépkocsik és tábortiszti étkezdék kísérleti jelleggel történő beszerzését.

Mind ezek eredményeként tovább folytatódott a konyhák korszerűsítése és új típusú legénységi önkiszolgáló éttermi felszerelés rendszerbe állításával korszerűsödtek az ételkészítési feltételei, bővültek a büférendszerű vacsoráztatás lehetőségei.

Az árszintnövekedés mértékében végrehajtásra került az étkezési normák korrekciója. A szintentartás érdekében arányosan növekedtek a cigaretta- és borotvaszappan-, az anyagjárandósági és felszerelési pénznormák.

Az ételkészítési ellátás alapvetően kiegyensúlyozott volt, esetenkénti, népgazdasági szinten is meglevő egyes ételkészítési gondok kivételével.

Megvalósult (terven felül) a 400 fős és nagyobb csapatkonyhák kinevezett polgári főszakács, a kisebb konyhák oktató polgári főszakács státuszok szervezése.

Az étkeztetési színvonal növelése érdekében új típusú önkiszolgáló éttermi felszereléssel láttak el négy magasabbegységet.

Tovább növekedett a korszerű konyhágepekkel történő ellátás mind a sorállomány, mind a tiszti konyhák vonatkozásában, ennek ellenére még mindig nagy volt a szakállomány leterheltsége.

A tervidőszak végére a feltöltés elérte mozgókonyhából a 100%-ot, sütőkemencéből (34 mintájú) 100%-ot, vizszállító utánfutóból 99,8%-ot, vizszállító gépkocsiból a 37%-ot, kenyérszállító gépkocsiból a 22%-ot és hűtőgépkocsiból a 30%-ot. az elhúzó fejlődés miatt nem valósult meg a törzskonyha-gépkocsi rendszerbe állítása.

A laktanyai bolthálózat a fejlődés eredményeképpen tovább korszerűsödött.

A kisegítő gazdaságok eredményesen szolgálták a tervidőszakban az ellátási színvonal növelését. A gazdaságok állagának elhanyagoltsága, a szakszerűtlen kezelés következtében indokolatlanul magas (30% feletti) volt a sertéselhullás.

Az étkezési ellátás javítására és az egységesebb követelménytámasztás érdekében 1978 szeptemberében módszertani bemutatót szerveztek Szabadszálláson, amelynek tapasztalatait nem mindenütt hasznosították a várt színvonalon.

Az étkezési pénznormák korrekciója mellett már nem volt lehetőség azok reálértékének növelésére, azonban az állami árváltozások kompenzálása miatt a normák névleges értéke lényegesen megnőtt, így 1975-1981 között a sorállomány étkezési pénznormája - változatlan vásárlóérték mellett - 61,1%-kal emelkedett. Az 1979 elején a HM-költségvetés tartalékából biztosított 1,- Ft/fő/nap normaemelés 2,5%-os reálérték-növekedést eredményezett, de ezt a következő ártrendezéskor már nem lehetett figyelembe venni.

Az ellátás mindenkori szintje jelentősen befolyásolja az állomány élelmiszer-fogyasztásának, tápanyag-ellátottságának alakulását. A sorállomány fogyasztása a tervezetthez közeli szinten realizálódott. A hús és hústermékek fogyasztása évek óta azonos maradt (104,6 kg/fő/év), kismértékű visszaesés volt tapasztalható a tej- és tejtermékek fogyasztásában annak ellenére, hogy ez a tendencia 1980. évre lelassult.

A kívánatosnál kedvezőtlenebb maradt a zöldség- és zöldséfgazdálkodás fogyasztása a lakossággal (80 kg/fő/év) szemben 43 kg/fő/év. A polgári és a sorállomány élelmiszer-fogyasztását összehasonlítva megállapítható, hogy a néphadseregben - a halfogyasztás jelentős elmaradása miatt - a hús- és húskészítményeknél kismértékű visszaesés, az egyéb élelmiszerek esetében nagymértékű szóródás mutatkozott.

Mindezeket figyelembe véve a fontosabb élettani mutatók az elmúlt években nem romlottak, a tervezett értékektől elmaradás csak a növényi eredetű fehérje és szénhidrát biztosításánál volt tapasztalható, de jelentős eredmény volt az állati eredetű fehérjefogyasztás tervezettnél nagyobb értéke.

Az állandó állomány élelmezési ellátásának színvonala a sorállományéhoz hasonlóan alakult. A természetbeni ellátásban részesülő hivatásos állomány (repülő-hajózó, ejtőernyős, bűvár állomány) élelmezési normája 53-55%-kal, a csapatgyakorlatokon részt vevő hivatásos állományé és polgári alkalmazottaké a sorállománnyal közel azonos mértékben, 58,5%-kal nőtt. A repülő műszaki élelmezési váltásig az időszakban - 1976. január 1-től 1980-ig 63,2%-kal nőtt.

A tisztí étkezésekben biztosított ellátás szintje, a berendezések kultúráltsága, az étel-féleségek választéka kielégítette az állomány nagy többségének igényeit. Az étkezések - a polgári életben elterjedt önkiszolgálással szemben - felszolgálással működnek.

Az MN lehetőségeinek megfelelően alakult az üdülőbe utaltak, a kórházakban, szanatóriumokban áptoltak élelmezése.

A katonák ellátását negatívan befolyásolták olyan tényezők, amelyek a személyi állomány érdekeit, jogos járandóságait csorbították (sorállomány terhére történt jogtalan felhasználások stb.). A konyhák működését nehezítette, hogy a konyhagépek egy része amortizálódott, illetve a szakszerűtlen kezelés következtében idő előtt elhasznált és javításukat alkatrészhiány fékezte.

Összességében: az MN élelmezési szolgálat szociál-politikai elgondolásokból a költségvetési lehetőségekkel összhangban biztosította a pénznormák szintentartását, szerény mértékű növelését, ezen keresztül a személyi állomány élelmezési ellátását. Az illetékes szervekkel együttműködésben javították a katonák kereskedelmi és büféáruval való kulturáltabb ellátását.

2. Ruházati ellátás

A ruházati szolgálat gazdálkodásának főbb célkitűzései voltak az 1966-1970. években a személyi állomány norma szerinti ellátása mellett a hadiruházat továbbfejlesztése, a kényelmes ruházat minőségének javítása, a legénységi kimenőruházat korszerűsítése, a ruházati cikkek választékának bővítése.

A szolgálat tényleges költségvetési felhasználása a tervidőszak keretéhez képest 8%-os emelkedést mutatott. A többletfelhasználás jelentős terven felüli ruházati készletképzésből, a tisztí és tiszthelyettesi ruházati illetmények árrendezése miatti növekedésből nagyobb mennyiségű sátor és az új legénységi kimenő ruházat beszerzéséből, ár-emelkedések kiegyenlítéséből adódott.

Általában megállapítható, hogy a tervben kitűzött feladatok megvalósultak. Meggyorsult a ruházati készletek feltöltése. Fejlődött a ruházati gazdálkodási rendszer. Eredményeket értek el az állomány ruházati ellátottságának mennyiségi és minőségi növelésében.

A tervidőszakban megvalósult az állomány korszerű:

- 65 M gyakorló ruházattal, lábbelivel;
- hálóruhával;
- szalmazsák helyett poliuretánhab töltésű derékaljjal és fejpárnával;
- evőeszköz-készlettel és
- gyengélkedő köntössel való ellátása.

Megkezdődött a tisztí, tiszthelyettesi állomány számára hálósák beszerzése, (1970. végéig 8000 készlet).

A sorállomány részére új szintetikus keverésű alapanyagból készített kimenőruházat (öltöny, sapka, ingblúz, nyakkendő) került a rendszerbe, *1970-ben megkezdődött az állomány új minőségű - az öltözködési kultúra fejlődési igényeit jobban kielégítő - kimenő ruházattal való ellátás.*

A 65 M bakancs bevezetésével lényegében megszűnt az MN-en belüli lábbeli javítása. Karbantartására, vízhatlanságának növelésére korszerű hidrostopp olaj- és pasztakeverék összeállítást, a téli és nyári talpbélések helyett a mindkettőt helyettesítő, de a követelményeket magasabb színvonalon kielégítő polietilén talpbélést kísérletezték ki, vezették be.

A csapatok részére lehetővé vált a *gyakorló ruházat utánszínezése, megkezdődött az MN mosodák melletti javítóhálózat kiépítése.* A felsoroltakkal tovább bővültek a szolgáltatások, a csomagolótechnikai módszerek, a választék.

A hivatásos és továbbszolgáló állomány számára biztosították a ruházati, felszerelési szükségletek szélesebb választékát és jobb minőségű cikkekkel való kielégítését (100% gyapjútartalmú fésűs öltöny és köpeny, sertésbőr helyett nappa kesztyű, nylon ing stb.). Kísérletek folytak a gyakorló ruházat és lábbeli igények célszerűbb kielégítésére, a csapadék elleni védőöltözet kialakítására.

Nehézségeket idézett elő az ellátásban az árváltozások gyakorisága. 1968-1970. között az egységárak 14,8%-os emelkedése következtében a ruházati szolgálat kiadásai mintegy 30-32 mFt-tal növekedtek.

Az 1970-es években a *ruházati szolgálat* kitűzött feladatait alapjaiban teljesítette. Tovább javult a személyi állomány ruházati ellátottsága.

Befejeződött az MN öltözeti rendszerének fejlesztése, az új kimenő ruhával való ellátás. Hosszú időre állandósult a ruházati cikkek kivitele és jellege, ezzel kedvező körülmények alakultak ki az öltözködési kultúra és fegyelem további javításában.

A sorállományt és a behívott tartalékosokat folyamatosan sportöltőzettel, kiegészítéssel látták el.

A hivatásos és a továbbszolgáló állomány részére megkezdődött az új cikkek (ballonkabát, bélelt felöltő, 3/4-es ballonkabát) biztosítása.

A terveknek megfelelően folytatták a szolgáltató ágazat korszerűsítését. *Számos elemmel bővültek a csapatoknak nyújtott szolgáltatások, megteremtették a szükséglet szerinti fehéreművelés feltételeit.*

Az erőfeszítések ellenére a helyi karbantartás feltételeinek megteremtésében, a fehéreművelés gyakorisága bővítésében az ütem a tervezettnél lassabban valósult meg.

A ruházati szolgálat az 1970-es évek végére megoldotta azokat a problémákat, amelyek az állomány körében jogos kritikái észrevételeket váltottak ki. Az öltözeti rendszer fejlesztésének befejezéséig a rendszeresített új cikkeket (3/4-es és 4/4-es ballonkabát, esőgallér és -köpeny) ellátták a hivatásos állományt. Megkezdték a tiszt ruházati cikkek konfekcionálását és forgalmazását, megszervezték annak belső szervezeti és anyagi feltételeit. Új zöld inggel látták el a sorállományt.

Az egységes kabát és a téli védőcikk korszerűsítése megtörtént, az ellátás 1981-től az utánpótlás mértékében végrehajtásra került.

Hatféle új szövettel bővítették a katonai ruházat választékát, az ellátásba való bevezetésük fokozatosan történt.

A ruházati anyagok fejlesztési munkálatainak új vonásképpen összekapcsolták a viselést követő nagyüzemi karbantartás feltételeinek javításával.

Befejezték az MN Textiltisztító és Javító Üzem rekonstrukcióját, ennek eredményeként közel kétszeresére bővült az üzem kapacitása, mód nyílt a szolgáltatás MN egészére történő kiterjesztésére és annak egy főre számított 30%-os növelésére. Lehetővé vált a szolgáltatások körének szélesítése: mosás, vegytisztítás, javítás és szállítás vonatkozásában. Mindezek mellett javultak a dolgozók munkakörülményei, szociális ellátottsága.

Megalakították a fegyveres erők és testületek ruházati ellátó szerveinek tanácskozó testületét.

Az ellátás és gazdálkodás terén a tervidőszakban fokozatos javulás volt tapasztalható, megszűnt a cikkek túlhordása, javult a laktanyai öltözeti kép. A gazdálkodó szervezetek készletei nőttek, anyagaik minőségi összetétele általában arányossá vált.

A népgazdaságban bekövetkezett áremelkedések kedvezőtlenül hatottak a gazdálkodásra. Az 1979-ig bekövetkezett áremelkedések egy részét 39,9 mFt-ot a központi gazdálkodás terhére, a törzskészletek csökkenése révén tudtak csak fizetni.

Az árváltozások a tiszt és legénységi ellátást nem érintették, az árak és a ruházati illetmények összhangját fenntartották.

Összességében: a szolgálat alapvetően végrehajtotta feladatait. Eleget tett a személyi állomány szükségleteinek kielégítéséből adódó kötelezettségeinek, a kedvezőtlen körülmények ellenére is tovább javította az ellátás színvonalát. A textiltisztító kapacitás növelésével megteremtette a nagyüzemi karbantartás feltételeit.

3. Egészségügyi biztosítás

A személyi állományról való gondoskodás terén az egészségügyi szolgálattal szembeni fő követelmény volt a III. ötéves terv éveiben, hogy az orvostudomány és az egészségügyi technika fejlődésének megfelelő ütemben fejlesszék az MN egészségügyi hálózatát és kórházait, végezzék a gyógyító-megelőző munkát, annak anyagi-technikai biztosítását.

A tervidőszak utolsó éveiben 10 csapatgyengélkedő felújítása mellett 3 helyőrségben új gyengélkedő épült. *Meggyorsult az egészségügyi blokkok felszerelésének korszerűsítése is.* Újabb 8 fogászati egység kiadásával 62-re emelkedett a csapatfogászatok száma. Megkezdődött - a csapatok 70%-a részére - a fizioterápiás készülékek kiadása, mely lehetővé tette az eddigi csak szakrendeléseken biztosítható kezelések laktanyában történő elvégzését, a kiképzésből kieső órák számának csökkentését. Az alakulatok részére kiadásra kerültek az életmentő elsősegélynyújtás korszerű eszközei.

Megoldódott az MN KÖJÁL-nak a Gyáli úti kórházban való elhelyezése és ezzel kapcsolatban az MN szintű működéséhez szükséges nélkülözhetetlen egészségügyi felszerelések biztosítása. Ezek a korszerűsítések összességükben lehetővé tették a csapatrendelőkben az alapvető orvosi, a honvéd kórházakban pedig a megyei kórházak ellátási színvonalának megfelelő ellátást, az egészségügyi anyagok, gyógyszerek és berendezések biztosítását.

A tervidőszak költségvetése biztosította az orvosi műszerek és készülékek, beszerzési, valamint a néphadsereg egészségügyi igényjogosultjai által a polgári gyógyszerárakban beváltott vények kiegyenlítésére évente emelkedő tendenciájú költségeit.

A legerőteljesebb fejlesztést az időszakban az egészségügyi ellátás terén tervezték, ahol a költségvetési keretek 42%-os növelését irányozták elő.

A kórházak technikai felszereltségének emelése, Központi Rendelő Intézet átadása, a balatonfüredi szanatórium továbbá az I. sz. Katonai Kórház új szárnyának átadása szerepeltek a főbb tervek között.

Célul tűztük ki a tábori egészségügyi ellátás korszerűsítésére többek között a műtők számának felemelését, azoknak és más helyiségek korszerű fűtőberendezéssel való ellátását, a teljes személyi állomány egyéni egészségügyi felszerelésének korszerűsítését és azokkal való ellátását.

Az 1971-80 között a megemelt költségvetési előirányzat tervezését a létszámemelkedés mellett az ellátás minőségének javítása, az ellátás bázisai technikai felszerelésének növelése indokolta.

A negyedik ötéves tervidőszak során az MNHF-ség gazdálkodása rendelkezésre álló pénzkeretek, anyagi eszközök hatékony, takarékos felhasználásával biztosította a fejlesztési célkitűzések teljesítését, az ellátás zavartalanságát, a személyi állomány szolgálati-, munka- és életkörülményeinek folyamatos javítását.

Az egészségügyi ellátás az 1970-es évek közepétől tovább korszerűsödött. Az egészségügyi szolgálat minőségi fejlesztésében jelentős állomás volt a 0018/1974. számú HM Direktíva megjelenése, mely hosszabb távra határozta meg az egészségügyi ellátásnak feladatait pártunk és kormányunk által támasztott egészségpolitikai irányelvek, a Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségek, valamint a néphadsereg feladataiból és

technikai fejlődéséből származó egészségügyi követelmények alapján. Az MN egészségügyi szolgálatának feladatait az orvostudomány legújabb ismereteinek és módszereinek felhasználásával hivatott teljesíteni. Ennek megfelelően biztosítani kell a katonaegészségügyi ellátásra jogosultak egészségének védelmét, a betegség megelőzését, a betegségek megelőzését, azok korai felismerését, kellő időben történő szakszerű kezelését békében és háborúban. E feladatok megoldása az egészségügyi szolgálat tevékenysége mellett a parancsnokok, politikai szervek és más fegyvernemi, szolgálati ágak együttes munkáját igényli.

Az MN színvonalas egészségügyi ellátása és annak megalapozott fejlesztése jelentős eleme hazánk honvédelmi egészségügyi felkészítésének, ugyanakkor közvetlenül kihat a Magyar Néphadsereg kiképzésére, hangulatára.

A személyi állományról való gondoskodás terén a gyógyító-megelőző munka állt a figyelem előterében, amelynek fejlesztéséhez jelentősen hozzájárultak a különböző egészségügyi építkezések és objektumbővítések.

A jelentősebb egészségügyi beruházásokra, fejlesztésekre az alábbiakban került sor:

- 1973-ban a Központi Katonai Kórház Rendelő Intézete;
- 1974-ben a 4. sz. Honvéd Szanatórium, Hévíz új tömbje;
- 1975-ben az 5. sz. Honvéd Szanatórium, Balatonfüred;
- 1975-ben az I. sz. Katonai Kórház új szárnyépülete.

A Központi Katonai Kórházban:

- 1971-ben befejeződött a pavilonok felújítása a műszaki rekonstrukcióval és egyes osztályok korszerűsítése;
- 1970-től önálló osztályként folytatta működését a mellkassebészet;
- 1971-ben megvalósult a központi laboratórium automatizálása. Teljesen átszerveződött az anaesthesiológia.

A gyógyító-megelőző munka intenzívebb fejlesztési bázisaként megtörtént a Katonai Orvosi Kutató Intézet szervezése.

A tervidőszakban megoldották a klinikai laboratóriumoknak egyes automatikus készülékekkel való ellátását. Megtörtént a központi sterilizálók felállítása, a röntgenek korszerűsítése, a rendelőintézetek felszerelésének felújítása.

A csapatrendelők felszereltsége a tervidőszakban meghatározott szintet ért el. A tömeges oltásokhoz oltópisztoly, a fogászati ellátás javításához a rendelők 90%-ban korszerű felszerelést, a távoli helyőrségekben levők ellátására fogászati gépkocsit biztosítottak. *A kórházak orvosi műszerekkel, készülékekkel az 1971. évi normatívákhoz képest 90%-ban kerültek feltöltésre, mintegy 20%-kal meghaladva a polgári kórházak átlagos felszereltségét.*

Továbbra is megoldatlan maradt azonban a technikai eszközök szervezett javítása, karbantartása. Egyre nagyobb gondot jelentett az egészségügyi anyagi készletek mennyiségi és minőségi változásával párhuzamosan növekvő tároló és szállítótér-hiány, ami negatívan hatott ki az ellátás folyamatosságára.

Az egészségügyi ellátásban a gyógyító-megelőző munka színvonalának emelése, a szűrővizsgálatok hatékonyságának növelése, az aktív gondozásban részesülők körének szélesítése, a munkaártalmak és a járványos megbetegedések megelőzése volt a legfontosabb feladat.

Az egészségügyi ellátási tevékenység eredményeképpen a tervidőszakban az állomány egészségi állapota lélegítően alakult. Javultak az intézeti és szanatóriumi ellátás objektív feltételei, a tervezett ütemben haladtak a 6. sz. Katonai Kórház (Győr) kivitelezési munkálatai, 150 ágygal bővült a 4. sz. Szanatórium (Hévíz) és rendszerbe állt 100 ágy kapacitással az 5. sz. Kórház-Szanatórium (Balatonfüred).

Kedvezően alakult a közegészségügyi-járványügyi helyzet is. Jelentős tevékenységet fejtett ki az egészségügyi szolgálat a környezetvédelem katonai-egészségügyi feladatainak elvi kidolgozásában és gyakorlati végrehajtásában.

Az intézeti ellátás javítását szolgálta az 1., 2. és 3. sz. Katonai Kórházak középágyos állományának emelése is.

A tervidőszakban javult a hivatásos állomány egészségügyi helyzete. Az egészségesek aránya az 1972. évi 60,7%-ról 1979-re 65,2%-ra emelkedett.

A tervszerű rendelőintézeti és kórházi kezelésre, illetve a megelőző gyógyüdtetésre szoruló aránya az 1972. évi 22,5%-ról 1979-re 17,3%-ra csökkent.

Az országos átlaghoz mérten azonban magasabb számokat ért el a mozgásszervi, szív- és érrendszeri megbetegedések és a különböző eredetű baleseti sérülések gyakorisága. A 46 éven felüli korosztályokra fokozatosan a hosszantartó, krónikus kórformák túlsúlyba jutása vált jellemzővé. Az országos átlagnak megfelelően alakult a heveny szívizomelhalásban szenvedők száma és növekvő tendenciát mutatott az ebből eredő elhalálozás gyakorisága.

A megelőző évekhez képest bár csökkent a kifáradásos idegrendszeri megbetegedések gyakorisága -, ami a regeneráló gyógyüdtetésre vezethető vissza - de ez még mindig nem vált eléggé széles körűvé, figyelembe véve a hivatásos állomány leggyakoribb betegségcsoportjait, mint a pszichikai terheléseket és az életkori tényezőket illetően. A helyzet javítására a regeneráló gyógyüdtetés bővítését és az adott rendszer teljes átszervezését irányozták elő.

A nyugállományúak és igényjogosult családtagjaik egészségügyi ellátása megoldódott. 1980 júliustól a katonai kórházakban külön nyugdíjas rendelést állítottak be.

Kedvezően alakult a sorállomány egészségügyi helyzete is, a behívottak aránya az 1965. évi 76,2%-ról 1979-re 89,9%-ra növekedett, ezen belül a korlátozással alkalmasak aránya 5,7%-ra csökkent. Körükben a leggyakrabban előforduló betegségcsoportok: a szezonális heveny légzőszervi megbetegedések és a különböző eredetű balesetekből származó sérülések. Mérsékeltén fokozódott az agyi, idegrendszeri és emésztőszervi megbetegedések előfordulása. A mozgásszervi megbetegedések aránya közel kétszeresére nőtt. A korábbi években legtöbb gondot okozó szívérrendszeri megbetegedések nagyságrendje csökkent.

Az országosan kedvezőtlen fogászati helyzetből adódóan a bevonulók mintegy 50-60%-a, a feladatteljesítését befolyásoló foghiány miatt ellátást igényelt. Körükben túlzott alkoholfogyasztás és dohányzás észlelhető.

A csapattagozatban az ellátás színvonalának emelésére a rendelők mintegy 35%-át felújították, az egészségügyi technikai ellátottságukat 34%-kal növelték.

Az orvosi helyek feltöltöttsége az 1973. évi 55,2%-ról 1979-re 83%-ra növekedett.

A laktanyahadtáp szervezéséhez kapcsolódva laktanya-egészségügyi szolgálatot alakítottak ki, amelyek az erők és eszközök összevonásával hatékonyabb szakmai munkát tesznek lehetővé.

Megkezdődött a kísérleti jellegű helyőrségi rendelőintézet építése Nagykanizsán.

1976. január 1-től az új norma szerint ellátták fogyóanyaggal a csapatokat, amely lehetővé tette többek között az egyszer használatos steril tűk és gyorsdiagnosztikai tesztek alkalmazását.

A csapatorvosi rendelőket és az ezred szintű csapatrendelők sebesültszállító gépkocsijait az elsősegélynyújtás hatékonyabbá tételére felszerelték reanimációs (újraélesztő) készülékkel.

A starthelyeket felszerelték diagnosztikai táskákkal a repülések előtti kötelező orvosi vizsgálatok megbízható elvégzésére.

Az MN kórházaiban lényegében befejezték a laboratóriumok automata és félautomata készülékekkel való felszerelését.

Az MN valamennyi hivatásos és főfoglalkozású polgári orvosát ellátták sürgősségi orvosi táskával, amely lehetővé teszi a gyors és hatásos elsősegélynyújtást.

Az MN gyógyító-megelőző ellátása az ötéves tervidőszakban arányosan fejlődött, de a szükségletek növekedése meghaladta a feltételek javulását. Az alapellátó tagozatban az ellátás színvonalának növekedése elmaradt a tervezettől, az intézeti tagozatok fejlesztésének több jelentős építés-beruházási célkitűzése húzódtott át a következő tervidőszakra. Ezen gondok miatt csak részben lehetett végrehajtani a területi ellátási rendszer fejlesztését. További problémákat jelentett az 1. sz. Katonai Kórház és a Központi Kórház elavultsága. A nővérszállóhelyek hiánya gátolta a munkaerő-ellátást.

Összegében: az egészségügyi szolgálat a három tervidőszakra meghatározott feladatokat teljesítette. Emelkedett a gyógyító-megelőző munka színvonala, szélesedett – a szűrővizsgálatok növekedésével – az aktív gondozottak köre. Hatékonyabbá vált a munkaértalmak és a járványos megbetegedések megelőzése.

A befejezett építési beruházások, a felújított csapatgyengélkedők, a műszerezettség növelése hatékonyan segítette az egészségügyi ellátás magasabb szintű végrehajtását.

4. Szociális, kommunális biztosítás

A hivatásos állomány szervezett pihentetési lehetőségei és annak körülményei előnyösen változtak. Balatonlelle kivételével lényegében befejeződött a központi üdülők rekonstrukciója. Nőtt az üdülők komfortja, bővültek a sport és kulturális lehetőségek. Kezdeti eredmények születtek azon a téren, hogy megszűnjön az üdülők igénybevételenek szezonális jellege. A főidény kapacitáshiány-csökkentését szolgáló bérleményes üdültetés kedvelt formává vált. Az egyszerűsített külföldi csereüdültetésben részesülők száma, ezzel az üdülői beutalások gyakorisága a IV. ötéves tervidőszakban főszezonban 9, elő- és utószezonban 7 évenként volt biztosítható. A központi üdültetési lehetőségeket jól egészítette ki a csapatok által – a tervidőszak második felében – létrehozott hétvégi pihenő hálózat. Összesen 25 helyen 1175 férőhellyel rendelkeztek, az 1970. évi nyolcszorosával.

Fokozott figyelmet fordított a hadtápvezetés az óvodás és bölcsődés korú gyermekek ellátására, mely elsősorban a meglévő intézményekben folyó oktató-nevelő munka színvonalának javításában és a berendezések korszerűsítésében jutott kifejezésre. 1975-ben 9 bölcsődei (360 férőhellyel), 15 óvodai (1520 férőhellyel) és 2 iskolai napközi otthon (100 férőhellyel) működött. Ezt egészítette ki - szerződéses formában - 9 óvoda (305 férőhellyel) és 1 napközi otthon (52 férőhellyel). Bizonyos aránytalanságot mutatott, hogy az intézmények 50%-a Budapesten, a többi vidéken üzemelt. Részből ebből fakadt, hogy jelentősek maradtak továbbra is MN viszonylatban és helyőrségenkénti differenciáltsággal a férőhely gondok. Ennek központi erőből történő megoldását nehezítette a helyőrségek nagy száma. Az időarányos növekedést a járulékos központi beruházások elhúzódnása, a csapatépítkezésben rejlő lehetőségek ilyen célra való jobb kihasználásának elmaradása is hátráltatta. További nehézséget jelentett, hogy új férőhelyek létesítését az esetek többségében az üzemeltetési létszám növekedése nélkül kellett megoldani, mely elsősorban a tanácsokkal való kooperáció felé orientálta a vezetést.

A személyi állományról való gondoskodás fontos területe maradt a családtagok foglalkoztatásának segítése, melynek keretében megállapítható, hogy az időszakban az ilyen célt szolgáló üzemek szervezése lényegében befejeződött. Összesen 104 munkahelyen 2900 családtag dolgozott, havi átlagkeresetük 1900 Ft volt, mely 1970-hez viszonyítva 35%-os emelkedést jelentett. Az üzemben dolgozók mellett jelentős volt a bedolgozók száma is (700 fő), akiknek átlagkeresete ugyancsak nőtt (50%) és elérte az 1300,- Ft-ot.

A tervidőszakban a fő figyelem az iskolai végzettség szakképzettség emelésével összhangban levő kvalifikáltabb munkalehetőségek biztosítására, a munkahelyek kultúráltságának növelésére irányult. E téren azonban még sok tennivaló maradt.

A párt- és az állami intézkedésekkel összhangban a tervidőszakban a néphadsereg polgári alkalmazottait - köztük a nőket és fiatalokat is - kedvezően érintő intézkedések kerültek megvalósításra. A lakáshoz juttatás, a szociális létesítmények bővítése, korszerűsítése mellett megkezdődött a nehéz fizikai igénybevétel csökkentését szolgáló gépi anyagmozgató és takarító eszközökkel való ellátás, egyes üzemekben a különösen nehéz munkafolyamatok gépesítése.

A szociális és üdülteségi szolgáltatások terén az üdülőkben a turnusonkénti férőhelyek száma 17,5%-kal, az üdültesítésben részt vevők száma 21%-kal növekedett. Új szolgáltatás bevezetése Bulgáriában, Romániában és Jugoszláviában 1980-ban pedig Románia helyett Szovjetunióban - az Idegenforgalmi Vállalatok szervezésében - évente mintegy 1300 fő pihenését tette lehetővé. Csehszlovákiában az Alacsony Tátrában a camping-szerű üdültesítés megszervezésével évente mintegy 400 fő üdült. Továbbra is fenntartották az egyszerűsített cserüdültetés rendszerét. Az előzőek, valamint az egyes csapatpihenőhelyek férőhelyei 50%-nak a központi rendszerbe történő bevonásával fődényben mintegy 600-zal több személy üdültesítését tudták biztosítani. A fődényi üdültesítés gyakorisága 1980-ban már hat évre csökkent, amely kedvezőbb lett a SZOT átlagánál.

Folytatódott a csapatpihenőhelyek saját erőből való létesítése, az időszak végén 32 csapatpihenő üzemelt, összesen 1160 férőhellyel.

A gyermekintézményekben - néphadseregi, tanácsi és üzemi konstrukcióban összesen 3177 férőhely állt rendelkezésre, amely a tervidőszakban 53%-os növekedésnek felelt meg. A férőhelyek száma mellett ugyanakkor kedvezően emelkedett azok

kihasználtsága, mintegy 13%-kal. A viszonylag magas, 107%-os kihasználtság meghaladta a Fővárosi Tanács hasonló intézményeit. Mindemellett továbbra is gondot okozott néhány nagyobb helyőrségben, de főleg a fővárosban a bölcsődés korú gyermekek elhelyezése.

Az üdülők, csapatpihenőhelyek és gyermekintézmények vonatkozásában jelentősnek ítéhető az a fejlődés, amelyet a működés feltételei, a szolgáltatások javítása, bővítése terén elértek. Gondot és problémát okozott azonban az egyes intézmények közötti színvonalkülönbség, valamint az üdülői férőhelyek főszezonon kívüli alacsony kihasználtsága. Ez utóbbi viszont nagyobb lehetőséget teremtett a hivatásos állomány fokozottabb megelőző egészségvédelmére irányuló törekvéseinek valóra váltására.

A *katonahozzá tartozók foglalkoztatásában* is hathatós segítséget nyújtottak. A szervezett foglalkoztatás 1980-ban 3088 család jövedelmére hatott ki kedvezően, átlagosan 2700 Ft keresetet jelentve az üzemi foglalkoztatásúaknak és 1450 Ft-ot a bedolgozóknak. A keresetek nagysága 1975-höz viszonyítva 43%-kal lett magasabb.

5. Következtetések:

Az 1968–1980-as időszakban a költségvetési gazdálkodás kapcsán fontos feladat volt a bekövetkezett árváltozásokra való reagálás.

Az élelmezési ellátásban az árak alakulása különösebb problémát nem jelentett. Az 1968 januárjában végrehajtott központi árrendezés magával hozta az élelmezési normák átdolgozását, ellátási zavar nem keletkezett. A szabadáras mezőgazdasági termékek ár alakulása az országos hullámnak megfelelően évenként változott. Jelentős eltérés, árnövekedés csupán a hüvelyeseknél állandósult.

Az élelmiszerek túlnyomó többsége forgalmi adóval növelt, illetve árkiegészítéssel csökkentett termelői áron került beszerzésre. Az e csoportba tartozó élelmiszerek egyedi ármódosítása a csapatok részére 1968-ban a meghatározott eladási árakat nem befolyásolta, mivel értékesítésük változatlan elszámolói áron történt. A jelentkezett árkülönbözlet a gazdálkodás keretében képzett „árkockázati alap” terhére került elszámolásra. A HÁB termékeknél a tervidőszakban áremelkedés nem volt.

A ruházati ellátásban már jelentős gondokat idézett elő az árváltozás gyakorisága. A nehézségek elsősorban a terví és a tényleges beszerzési árak, kisebb jelentőséggel a belső elszámoló árak vonatkozásában merültek fel. Az új gazdasági mechanizmus nyomán tett intézkedések hatására a ruházati és felszerelési cikkek beszerzése 53%-ban HÁB által maximált, 47%-ban szabadárakon történt. 1968–70 között az egységárak 14,8%-os emelkedése következtében: a legénységi első ellátás költsége 11,6%-kal, az évi utánpótlás költségei 12,3%-kal és a ruházati szolgálat egyéb kiadása 30–32 mFT-tal növekedtek.

Az árváltozások az egyes fogyasztási keretekben kiegyenlítették voltak, vagy csak minimális eltérést idéztek elő. A hivatásos állomány ruházati ellátásának költségei – annak ellenére, hogy egyes cikkek árindexében lényeges változás volt tapasztalható (árindex szóródás: 72,1–119,7) – az évi utánpótlásnál alig 0,9%-kal növekedett, az első ellátásnál pedig változatlan maradt.

Általában az ármozgások kedvezőtlenül befolyásolták a költségvetés tervezését, végrehajtását az indokolt igények maradéktalan kielégítését. Problémák jelentkeztek a belső elszámolásoknál, mivel a beszerzési árak állandósult mozgásával szemben a költségvetés tervezési és elszámolási árai merevek voltak, változtatásuk bonyolult és hosszadalmas eljárással volt lehetséges.

A személyi állományról való gondoskodás javulásához járult hozzá az ellátó központok létrehozása, a csapatok és az ellátást irányító szervek közötti kapcsolat szorosabbá tétele fokozta az ellátás rugalmasságát. Ilyen irányban hatott a szélesebbé tárt csapatgazdálkodás, a helyi lehetőségek és a központi erőforrások koordináltabb aktivizálása. A hadtáp költségvetési keretek mintegy 52%-a csapathatáskörbe került, ezzel nagymértékben növekedett a végrehajtók helyi és fegyvernemi sajátosságokhoz, körülményekhez alkalmazkodó gazdálkodási lehetősége és egyben felelőssége a katonákról való gondoskodás terén is.

Az 1970-es évek folyamán az árváltozások gyakorisága és főképpen emelkedő tendenciája a hadtápgazdálkodásban is gondokat okozott többek között a személyi állomány ellátásában is. Az árak mozgása mind a központi, mind a csapatbeszerzéseknél éreztette hatását, mivel az ellátás és szolgáltatás szabad árformában tartozó árváltozásai, - a népgazdasági emelkedések hatására - a néphadseregben is érvényesültek.

Az áremelkedések szintje - differenciált mértékben ugyan - de főbb anyagcsoportonként az egészségügyi szakanyagoknál öt év alatt átlagosan 20-35%-ot, a ruházati és felszerelési cikkekénél 14,0-23,5%-ot, az elhelyezési anyagoknál 17,6%-ot ért el. Annak ellenére, hogy a vezetés az árkihatások finanszírozásának jelentős részét biztosította, a személyi állomány ellátása érdekében - költségvetési átcsoportosítások útján a hadtáp saját kereteiből közel 1,0 milliárd Ft-ot fordított az árkihatások ellensúlyozására, így az ellátás terén sikerült teljesen, vagy nagymértékben kiküszöbölni.

Az elmúlt tervidőszakban a csapatgazdálkodás területén aktívabb és átfogóbbá váló gazdálkodás parancsnoki és szakvezetői irányításának eredménye is hozzájárult az ellátás, a katonákról való gondoskodás minőségi javulásához, szervezettebbé vált a takarékos gazdálkodás, a belső tartalékok célirányosabb felhasználása a személyi állomány ellátása érdekében. A pénzgazdálkodás rendszere bevált, az időközbeni módosításokkal együtt jól biztosította az önálló gazdálkodás végrehajtásának, a felelőség növelésének feltételeit.

(A részletes irodalomjegyzék és a forrásanyagokra vonatkozó utalás a Szerkesztőségben megtekinthető.)